

Висновки. Самоконтроль як психолого-педагогічна якість набуває актуальності в музично-виконавській діяльності майбутнього вчителя музики. Так, будучи професійною різновидністю самоконтролю, музично-виконавський як свідомий процес концентрації музичного слуху, уваги, волі, регуляції рухового апарату на відповідність до виконавського процесу, виступає компонентом саморегуляції. За допомогою еталонних складових, він дозволяє якісно здійснити усі етапи роботи над музичним твором, й надати можливість з кожним наступним разом поліпшувати рівень виконання. Отже, музично-виконавський процес, супроводжуваний музично-виконавським самоконтролем, поєднує особистісні та психологічні можливості, які сприяють розкриттю «самості» та власного «Я» у творчій діяльності майбутніх вчителів музики під час музично-педагогічного процесу.

Література

1. *Боришевський М.Й. Виховання самоконтролю в поведінці учнів початкових класів / М.Й.Боришевський. – К.: Радянська школа, 1980. – 143с.*
2. *Гринченко А.Н. Феномен самоконтроля в професійній діяльності майбутнього учителя музики-піаніста / А.Н.Гринченко // Науковий вісник ПНПУ ім.К.Д.Ушинського. – №1-2. – 2013. – с.192-198.*
3. *Гройсман А.Л. Основы психологии художественного творчества: Учебное пособие / А.Л.Гройсман. – М.: «Когито-Центр», 2003. – 137с.*
3. *Никифоров Г.С. Самоконтроль человека / Г.С.Никифоров. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1989. – 192с.*
4. *Ильин Е.П. Психология воли / Е.С.Ильин. – СПб.: «Питер» серия «Мастера психологи», 2000. – 288с.*
5. *Никифоров Г.С. Самоконтроль человека / Г.С.Никифоров. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1989. – 192с.*
6. *Рувинский Л.И. Психология самовоспитания / Л.И.Рувинский, А.Е. Соловьева – М.: Просвещение, 1982. – 143с.*
7. *Цагарелли Ю.А. Надёжность музыканта-исполнителя в концертном выступлении / Ю.А.Цагарелли // Музыкальная психология и психотерапия. Научно-метод. журнал №2(26). – М., 2011. – С. 73-98*
8. *Цыпин Г.М. Психология музыкальной деятельности. Учеб. Пособие / Г.М.Цыпин. – М.: Академия, 2003. – 368с.*
9. *Щетинская Н.Б. Развитие личностной саморегуляции музыканта-исполнителя в процессе профессиональной подготовки в вузе: автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук спец. 13.00.08/ Н.Б.Щетинская. – Краснодар, 2005. – 20с.*

УДК 37016: 78

Грицюк О.А.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОГО СМАКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Статтю присвячено розгляду проблеми розвитку музичного смаку молодших школярів як основного фактору формування художньої культури особистості. У статті музичний смак розглядається як система почуттєво-раціональних схильностей особистості, що спонукають її до активної мистецької діяльності, відповідної її ідеалу, обґрунтовані педагогічні умови організації розвитку музичного смаку. Визначені чинники, що впливають на формування музичного смаку молодших школярів. Розроблено структуру музичного смаку молодших школярів. Доведено, що рівень розвитку музичного смаку впливає на всебічний розвиток особистості.

Ключові слова: *структура музичного смаку, молодші школярі, розвиток особистості.*

Статья посвящена рассмотрению проблемы развития музыкального вкуса младших школьников как основного фактора формирования художественной культуры личности. В

статье музыкальный вкус представлен как система чувственно-рациональных склонностей личности, побуждающих ее к активной творческой деятельности, соответствующей его идеалу; обоснованы педагогические условия организации развития музыкального вкуса. Разработана структура музыкального вкуса младших школьников; определены факторы, влияющие на его развитие. Доказано, что уровень развития музыкального вкуса влияет на всестороннее развитие личности .

Ключевые слова: структура музыкального вкуса, младшие школьники, развитие личности

The article is devoted to the development of musical taste younger pupils as a major factor in the formation of artistic culture. The paper taste in music is seen as a system of rational - sensual personality dispositions that motivate her to active artistic activities relevant it ideal pedagogical conditions of development of musical taste . The factors affecting the formation of musical taste younger students. The structure of the musical taste of younger pupils. It is proved that the level of musical taste affect the comprehensive development of the individual.

Keywords : structure of musical taste , younger students , the development of the individual.

Одним із найбільш ефективних шляхів виховання художньої культури молодших школярів є формування естетичного ставлення до музичних творів. Сприймання прекрасного в музичних творах може породжувати різноманітні моральні та естетичне переживання. Музичний смак є продуктом естетичного виховання, що виступає живим, цілеспрямованим, організованим і контрольованим процесом художньо-естетичної освіти, розвитку та виховання молоді. Такий процес побудовано на основі сукупності методологічних принципів, психолого-педагогічного обґрунтування методичних досліджень, котрі у єдності з естетичним вихованням особистості забезпечують її моральний та духовний розвиток [4].

Питання розвитку естетичних смаків молодших школярів знаходимо у дослідженнях Л.А. Калініної, І. І. Пацалюк; в контексті вивчення естетичного досвіду молодших школярів у процесі художнього діалогу (І.В.Гриценко).

Проблемою формування музичного смаку займалися Л. В. Дмитрієва, Н.М. Черноіваненко, Д.Б. Кабалецький. Проблемі розвитку музичного смаку молодших школярів присвятили свої дослідження російські науковці: Л.І.Разуткіна, О.О.Буракова, С.М.Борисова, Є.А.Сивухіна. Питання вивчення формування і розвитку музичного смаку особистості було і залишається предметом пильної уваги українських науковців, зокрема у працях С. Горбенка, Л. Коваль, Л. Масол, В.Остроменського, О. Рудницької, Г.Падалки, О.Щолокової та ін.

Однак науковий пошук у цьому напрямку є актуальним і чітко зумовленим необхідністю формування ціннісних орієнтацій молодших школярів у музичному мистецтві.

Метою даної статті є визначення компонентів музичного смаку молодших школярів та окреслення педагогічних умов його розвитку.

Сучасна психолого-педагогічна думка активно досліджує проблему смаків у зв'язку з вивченням естетичного ставлення людини до дійсності й мистецтва (А. Ахметов, І. Бех, О. Буров, С. Гольдентріхт, І. Зязюн, Р. Дзвінка, М. Киященко, Л. Коган, Н. Миропольська, Г. Молчанова, О. Семашко, Н. Савченко, Г. Тарасова, Ю. Юцевич); та з розвитком творчих здібностей молоді (В. Андреев, Л. Масол, В. Мостова, Т. Стратан, С. Торічна).

Музично-естетичний смак як багатомірне явище вивчається науковцями у зв'язку з: формуванням музичного сприйняття (Н. Гродзенська, Л. Кадцина, О. Костюк, В. Остроменський, О. Ростовський, О. Рудницька, Л. Самсонідзе та інші); розвитком художнього інтересу (О. Дем'янчук, Є. Квятковський, Т. Плесніна, Г. Щукіна); естетичної оцінки (В. Бутенко, Л. Коваль, І. Критська); в контексті художньо-образного мислення (Л. Григоровська, Л. Яковенко); як компонент художньої потреби (Є. Коцюба, О. Семашко, Г. Тарасова).

У науковій літературі поняття "музичний смак" найчастіше розглядається науковцями в контексті естетичного, художнього, музичного-естетичного смаку.

Смак – суспільна норма прекрасного та відображення системи естетичних цінностей виступає засобом творчого самовираження і художнього пізнання світу [3]. Л.Коган визначає

художній смак як відносно стійку систему оцінок естетичної значимості явищ у відповідності до певних естетичних поглядів, почуттів та ідеалів людини. При цьому раціональна складова ґрунтується на естетичних поглядах та ідеалах, а емоційна – на естетичних почуттях і переживаннях [1].

У свою чергу Г.Падалка під художньо-естетичним смаком розуміє систему почуттєво-раціональних схильностей особистості, що виростають на ґрунті соціально-детермінованих уявлень кожного індивіда про прекрасне і спонукають його до активної, відповідної ідеалу мистецької діяльності. Таким чином, підкреслює науковець, надзвичайно важливим є зв'язок художньо-естетичного смаку з ідеалом [5, с.104].

Художньо-естетичний смак також розуміють як особливу аналітико-диференційовану форму складової естетичної свідомості, що розрізняє і фіксує цілісно й локалізовано матеріально-структурні і змістовні особливості твору мистецтва, його жанру, стилю або тих чи інших характеристик. Завдяки цьому віддається перевага тим творам, що відповідають особистісним орієнтаціям особистості та художньої культури свого часу [6].

Теоретичний феномен “музичний смак” залишається маловивченим. Як уже було сказано вище, існують роботи, присвячені окремим структурам музичної свідомості особистості. В популярній формі проблема музичного смаку ставиться на сторінках періодичної преси. Разом з тим, у сфері музичного виховання молодших школярів дана категорія обґрунтована недостатньо.

Досліджуючи музичний смак шкільної молоді, Є.Марченко виділив основні компоненти цієї категорії, а саме: адекватне повноцінне сприйняття художніх творів; уміння оцінювати музичний твір; наявність знань (естетичних, художніх); художнє чуття; інтелектуальний розвиток; почуття міри; інтерес до творів мистецтва; естетична насолода; асоціативність; погляди і уявлення (естетичні, художні); музично-естетична готовність; музично-естетична потреба [3].

Огляд наукової літератури показав, що музичний смак можна представити як:

– стійку систему оцінок естетичної значимості музичних творів у відповідності до певних естетичних поглядів;

– систему почуттєво-раціональних схильностей особистості;

– особливу аналітико-диференційовану форму естетичної свідомості особистості.

Ми розглядаємо музичний смак як комплексну особистісну якість, в якій в узагальненому вигляді виражається рівень музичної культури слухача. Враховуючи вікові особливості молодших школярів, невеликий обсяг загального та художнього досвіду, під музичним смаком молодших школярів ми розуміємо систему почуттєво-раціональних схильностей особистості, що спонукають її до активної музичної діяльності, відповідної її ідеалу.

Практика показує, що у багатьох дітей молодшого шкільного віку не в повній мірі розвинений світ переживань. Однією з причин цього є недостатнє застосування музики в педагогічному процесі. Використання музичного матеріалу, що відповідає особливостям сприймання дітей, є однією з найважливіших педагогічних умов при формуванні високих естетичних почуттів. розвитку музичного смаку школярів стоїть в центрі уваги багатьох педагогів-музикантів. Вчителі музики загальноосвітніх шкіл зустрічаються досить часто з серйозними труднощами в галузі виховання музичного смаку учнів.

Музичний смак виражається в здатності розуміти, цінити музику, насолоджуватися її красою, емоційно переживати зміст, правильно осмислювати тему, ідею твору, надавати перевагу прекрасному і відкидати потворне. Виховання музичного смаку є, перш за все, процесом формування естетично грамотного ставлення до музичних цінностей і на цій основі організація і вдосконалення музичної творчості учнів. Розуміючи під смаком здатність безпосередньо виділяти красу і відкидати художньо неповноцінне в музичних явищах, виховання смаку слід розглядати у зв'язку з розвитком навичок культури музичного виховання, мислення, оцінки, творчості, судження.

Музичне сприймання лежить в основі всякої музичної діяльності. Аби почути, зрозуміти музичний твір, необхідно сприйняти його характер, емоційну сутність, навчитися

сприймати художню єдність засобів музичної виразності. Умовою повноцінного сприймання музики є наявність деяких музично-теоретичних знань, зокрема про мелодію. Естетичні критерії, що пред'являють до мелодії, різноманітні. Мелодія - основний засіб музичної виразності, основа музичного образу, основна чарівність твору. Всі інші засоби музичної виразності підпорядковані її розкриттю. Ідейно-емоційний зміст музики виражається через мелодію подібно тому, як в інтонаціях людської мови виражаються відтінки почуттів, емоцій, темпераменту, характеру людини. Від виразності, природності, багатства мелодії залежить достовірність художнього образу. Інтонаційна забарвленість мелодій може передати різноманітні відтінки почуттів. Важливими засобами музичної виразності є гармонія, ритм, форма, фактура, лад, жанр твору. Без знання естетичних закономірностей, які лежать в їх основі, важко формувати хороший смак.

Суттєвою характеристикою музичного сприймання є *емоційна реакція* на музичний твір. Виникаючи, вона змінює настрій, думку, поведінку дитини. Зважаючи на те, що дійове проникнення в музику здійснюється через пробудження емоцій, одним із найважливіших завдань практики музичного виховання є свідоме виховання емоційної культури особистості. Музичні почуття, що виникають в процесі сприймання музики, формуються тільки в музичній діяльності – слуханні або виконанні і являють собою переробку слухових вражень.

Систематичне виховання музичного сприймання формує стійкий елемент смаку – *музично-естетичну потребу*. Виростаючи на базі потреби, смак формує її саму, регулюючи вплив музичного мистецтва на психіку дитини [2,с.108]. Музично-естетична потреба розкривається у свідомому наданні переваги творам для слухання. Насолода красою музики, її гуманістичними ідеями здатна надихнути до сприйняття більш високих музичних цінностей.

Музичний інтерес можна розглядати як реалізацію музичної потреби. Музичні інтереси багатопланові. Їх предметом буває музика взагалі. Інтерес заключає в собі залежний від особистості суб'єктивний момент і проявляється у перевазі того чи іншого виду творчості, виконавства, певної композиторської школи. Зацікавленість до музичного твору може зародитися у слухача під впливом реклами, моди, думки інших і т.д.

Якщо музичне сприймання переважно характеризує емоційну сторону смаку, то його логічна сторона проявляється в *музично-образному мисленні*. Воно дозволяє більш глибоко проаналізувати характер, тему, поетичну ідею твору, виявити специфіку і єдність засобів музичної виразності, закономірності музичного розвитку. На основі музичного сприймання і образного мислення формуються *музично-естетичні оцінки*, які складають основу судження музичного смаку. Слухачеві з нерозвиненим музичним смаком важко обґрунтувати ті або інші музичні переваги, дати об'єктивну оцінку переваг та недоліків музичної творчості. Він не здатний відрізнити художньо виправдані композиторські прийоми від надуманих. Якщо розвинений музичний смак відрізняється вибірковістю, то рядовий смак часто характеризується невимогливістю, відсутністю емоційно-оціночного ставлення до художніх явищ. Музична оцінка, виражена в міркуваннях, є характеристикою нас самих, нашого смаку, а через нього і нашої особистості. Музичний смак через систему оцінок, симпатій або антипатій, переваг або заперечень відображає рівень нашої культури, естетичні погляди на навколишній світ.

Музичний смак здатний матеріалізуватися в конкретній *музичній діяльності* особистості, підказувати їй найбільш цілісний вибір “музичної поведінки”. Реалізація музичного смаку передбачає активну діяльність дитини в галузі створення прекрасного в музиці. Засвоєння музичної культури не може бути без активної участі особистості у виробництві музичних цінностей, поза музичною творчістю. Пасивне споглядання та споживання музично прекрасного не сприяє вихованню людини-творця. Головним показником музичної діяльності людей, що розкриває їх музичний смак, є частота спілкування з музикою, частота прослуховування тих чи інших музичних творів. Проте, слухання музики ніколи не буває єдиним видом музичної діяльності особистості.

Кожен слухач хоч би інколи співає або наспівує, багато хто грає на побутових, народних, професійних інструментах. Форми музичної діяльності, отже, можуть бути

різними, при цьому важливо, щоб вони співпадали з законами хорошого смаку.

Отже, музичний смак молодшого школяра, функціонуючи як єдине ціле, виявляється утворенням із складною структурою, що включає: музичне сприймання, музично-естетичну потребу, музичний інтерес, емоційне переживання, музично-образне мислення, музично-естетичну оцінку і музичну діяльність.

Передумовою розвитку хорошого музичного смаку школярів є така організація процесу навчання, за якої діяльність вчителя й учнів спрямовані на формування головних, найважливіших складових музичної свідомості, таких як сприймання, співпереживання, насолода красою музики, розмірковування про музику, яке досягається за допомогою методів порівняння, узагальнення також є однією із складових смакової оцінки. В процесі вивчення музичного твору особлива роль відводиться виконанню музики самими учнями, формування практичних навичок та вмінь, спрямованих на засвоєння тем шкільної програми.

Музичні твори можуть бути важливим фактором у вихованні художньої культури, якщо їх інтегрувати в різноманітну діяльність дітей. Ми не раз переконувались на практиці, на скільки цікавішими ставали шкільні уроки при застосуванні відповідних музичних творів. Діти емоційніше засвоюють матеріал інших предметів, діють піднесено, краще запам'ятовують. Емоційний відгук на оточуючу дійсність з естетичними уявленнями – важливий фактор розвитку художнього смаку та художньої культури. Сама природа музики має сильний емоційний вплив на дитину і в виховному процесі готує цей необхідний, благодотворний ґрунт для всебічного розвитку особистості.

Уміло застосовані музичні твори в різній діяльності дитини, розширюють їх уяву та збагачують уявлення про реальний світ, що має прямий взаємозв'язок з формуванням моральних почуттів. В реальній практиці дитина має не так багато можливостей стикатися з різноманітними моральними переживаннями. Цю можливість їй надають музичні твори. За допомогою уяви вона може конкретизувати різні ситуації поведінки героїв і повторно їх переживати, оцінювати.

Психологічні дослідження П.Якобсона показують, що якими б чіткими та емоційно насиченими уявні образи не були, діти дуже добре відрізняють їх від дійсності. В той же час і за змістом, і за походженням уявні образи тісно пов'язані з образами реальними. П.Якобсон стверджує, що всяке створення уяви будується з елементів, взятих з дійсності з попереднього досвіду дитини. Окрім того, уява - засіб розширення досвіду, а досвід: спирається на уяву. Чим багатша уява, тим багатший і внутрішній досвід людини. Форма зв'язку реальності і фантазія - це емоційний зв'язок. Дитина, яка співає, вкладає в свою творчість щирі реальні переживання [7]. Взаємозв'язок фантазії і реальності полягає в переході з одного в інше як в естетичній, так і моральній областях.

Справі музичного виховання школярів у загальноосвітній школі приділяється досить багато уваги. Але нерідко музичні смаки дітей відрізняються примітивністю. Ступінь розвитку смаків дітей різноманітний. Тому, перш ніж обрати певні методи розвитку музичного виховання, слід з'ясувати рівень розвитку музичного смаку школярів на даний період. Виявити музичний смак школярів можна шляхом тривалих спостережень за їх музичною поведінкою, виявлення закономірностей в їх смакових оцінках. Узагальнюючим показником музичного смаку стане рівень музично-естетичної культури особистості. За рівнем розвитку та характером музичного смаку можуть бути виділені такі його типи:

1) музичний смак, зорієнтований на високе мистецтво, що характеризується відносною однорідністю, високим рівнем розуміння, внутрішнім прийняттям творів класичної та легкої музики, якщо вони являють собою художню цінність в межах свого жанру;

2) музичний смак, що орієнтується переважно на музику естрадного, розважального плану і є доволі масовим типом смаку, якому притаманна потреба систематичного спілкування з музикою;

3) особливий тип смакових пристрастей, що характеризується спрагою легко отримати задоволення від прослуховування розважальної музики. В юнацькому віці часто проходить негативна переоцінка художніх, в тому числі і музичних цінностей, яке веде до

утворення примітивних музичних смаків естрадно-розважального напрямку.

Оточуюче музичне середовище відрізняється своєю складністю. Основна її небезпека в широкому розповсюдженні легкої музики. Поруч з неухильним процесом росту музичної культури школярів, велика частина учнів орієнтована лише на розважальну музику. Розповсюдження технічних засобів посилює цю орієнтацію. Однобокий характер музичних вподобань молодих слухачів викликає тривогу. Безсумнівно, значення легкої музики під час відпочинку, свята важко переоцінити. Проте необхідно спрямовувати інтереси дітей в галузь дійсно прекрасної легкої музики. Саме смак та вподобання відіграють важливу роль у створенні певної музичної атмосфери навколо кожної особистості. На формування музичного смаку впливають такі об'єктивні чинники:

- навчально-виховний процес у навчальному закладі, де керівна роль відводиться вчителю музики;
- позакласна та позашкільна діяльність учнів, де особлива роль належить творчим гурткам, колективам художньої самодіяльності;
- художньо-естетичний вплив засобів масової інформації (інтернет, телебачення), сім'ї та мікросередовища.

Сукупність вражень, викликаних сприйманням музичних творів, співпереживання з героями творів, переживання краси звучання - все це створює для дитини новий, незвичайний досвід. Цей досвід їм цікавий, і він породжує нові образи, як естетичні так і моральні. В цьому і ховається велика сила музики. Успішний всебічний розвиток дітей може бути лише в тісних взаємозв'язках морально-естетичного ставлення до музики і музичної діяльності.

Для систематичної роботи по розвитку музичних смаків школярів необхідні творчість і праця музиканта-педагога, а також всього педагогічного колективу, постійна участь та зацікавленість адміністрації школи, спрямовані на формування високого рівня художньо-естетичної та моральної складової культури школяра.

Література

1. Коган Л. *Художественный вкус* / Л.Коган. – М.: *Мысль*, 1966 г. – 216 с.
2. Костюк О.Г. *Сприймання музики і художня культура слухача* / О.Костюк. – К.: Наукова думка, 1965. – 121 с.
3. Марченко Є. *До питання розвитку музичного смаку шкільної молоді* / Євген Марченко. – *Молодь і ринок* №6 (101). 2013. – С. 81-84.
4. Масол Л.М. *Концепція загальної мистецької освіти* / Л.Масол // *Мистецтво та освіта*. – 2004. – №1 (31). – с.2-5.
5. Падалка Г.М. *Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін* / Г.Падалка. – К.: *Освіта України*, 2008. – 272 с.
6. Рахманіна В. *Аналіз структури художньо-естетичного смаку* / В. Рахманіна // *Збірник наукових праць. Частина 2*. – 2009. – С.298 – 304.
7. Якобсон П.М. *Почему надо воспитывать чувства детей* / П.Якобсон. – М.: *Просвещение*. – 1964. – С.110-127.

УДК: 372

Беата Гурницка

АРТ-ТЕРАПИЯ В ОБРАЗОВАНИИ УЧЕНИКОВ С ГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА СОВРЕМЕННОЙ ПОЛЬСКОЙ ШКОЛЫ

На сучасному етапі розвитку громадянського суспільства у Польщі сім'я, школа, державні установи, асоціації та неурядові організації впроваджують різні ініціативи у виховну роботу та реабілітацію людей з інвалідністю, метою яких є покращення якості їх